

Közzététel: 2020. március 11.

A tanulmány címe:

A GDP-n túl: újra fókuszban a jóllét mérése

Szerző:

POMÁZI ISTVÁN egyetemi magántanár, ny. szakmai főtanácsadó
E-mail: pomazi.istvan@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2020.3.hu0268>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) *Statisztikai Szemle* c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle* c. folyóirat 98. évfolyam 3. számában megjelent, **Pomázi István** által írt, **'A GDP-n túl: újra fókuszban a jóllét mérése'** című tanulmány (link csatolása)”

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Pomázi István

A GDP-n túl: újra fókuszban a jóllét mérése*

Beyond GDP: refocusing on well-being measurement

POMÁZI ISTVÁN egyetemi magántanár, ny. szakmai főtanácsadó
E-mail: pomazi.istvan@gmail.com

A *Nicolas Sarkozy* egykori francia köztársasági elnök által felkért Gazdasági Teljesítmény és Társadalmi Haladás Mérése Bizottság (Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, amely Stiglitz–Sen–Fitoussi-bizottság [a továbbiakban: Stiglitz-bizottság] néven vált ismertté) 2009-ben azzal a reménnyel fejezte be munkáját, hogy az általuk készített jelentés széles körű vitát gerjeszt a gazdasági teljesítmény és a társadalmi haladás mérési módjainak megfelelőségéről, és további kutatásokra ösztönöz egy jobb mérési módszertan kidolgozásáról.

A Stiglitz-bizottság jelentésének publikálása 2009 szeptemberében nagy szakmai és politikai visszhangot kiváltó, meghatározó esemény volt. A jelentés fő üzenete röviden úgy fogalmazható meg, hogy a statisztikai rendszer fókuszát meg kell változtatni a gazdasági termelés méretének méréséről (ezt fejezi ki a GDP [gross domestic product – bruttó hazai termék]) az emberek jóllétét alakító tényezők mérésére. Az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) megfelelő szellemi központnak bizonyult ennek az üzenetnek a továbbvitelére, ahol a statisztika a tényeken nyugvó szakpolitikai elemzés alapjául szolgál. Az OECD már 2004-ben javasolta a mérési keretrendszerek kiterjesztését abból a célból, hogy ne csak a gazdasági tevékenységet lehessen „megfogni”, hanem az emberek életminőségét meghatározó tényezőket is. Az OECD kritikus szerepet játszott a Stiglitz-bizottság jelentésében megfogalmazott ajánlások megvalósításában. 2011-ben a szervezet megalapításának 50. évfordulóján új jelmondatot fogadtak el: „Better policies for better lives” (Jobb politikák a jobb életért).

* STIGLITZ, J. – FITOUSSI, J. – DURAND, M. (eds.) [2018]: *For Good Measure: Advancing Research on Well-being Metrics Beyond GDP*. OECD Publishing. Paris.

Ezzel egy időben elindították az OECD Better Life Initiative-et (Jobb élet kezdeményezés), amely jelentős előrelépés volt a „GDP-n túli” napirend előmozdításában. Ez alapozta meg az OECD better life index (jobb élet index) kidolgozását és a „How’s Life” (Milyen az élet?) című kiadványsorozat megjelentetését. Az index a jóllét tizenegy, anyagi viszonyokat és életminőséget jellemző témakörét fogja át, és lehetővé teszi az országok közötti összehasonlítást.

Az OECD 2013 és 2018 között helyszínt biztosított a Gazdasági Teljesítmény és Társadalmi Haladás Mérése Magas Szintű Szakértői Csoportnak (High Level Expert Group on the Measurement of Economic Performance and Social Progress), amely lényegében folytatta a Stiglitz-bizottság által korábban megkezdett munkát. A csoport célja ugyanaz volt: fejleszteni azokat a módszertani és mérési eszközöket, amelyek leírják a gazdasági-társadalmi haladást, és ezáltal hozzájárulnak a jobb szakpolitikák kidolgozásához.

A most közzétett jelentés nem helyettesíti a 2009-ben nyilvánosságra hozott munkát, hanem válogat a csoport szerint megfontolásra érdemes témákból, valamint néhány új kérdéskört is tárgyal, amely jól tükrözi a 2009 óta bekövetkezett változásokat. Például a legutóbbi pénzügyi válság ráirányította a figyelmet a gazdasági biztonság fontosságára és mérésének szükségességére. A gazdasági teljesítmény értékelésekor az ilyen típusú mérési módszert együtt kell tekintetbe venni a hagyományos indikátorokkal. Az újabb jelentés fő üzenete annak az optimizmusnak a kifejeződése, hogy az elmúlt tíz esztendőben gyors haladás történt több területen, amelyet serkentett a sokféle szereplőtől származó input. Ugyanakkor más területeken továbbra is koncepcionális vagy gyakorlati akadályokkal kell szembenézni. A szubjektív jóllét értelmezésében nagy fejlődés volt tapasztalható, szintúgy az egyenlőtlenség egyes típusainak mérésében.

A környezet és a fenntarthatóság a 2009-es jelentés központi témája volt. A pénzügyi és gazdasági visszaesés okozta nehézségek ellenére a nemzetközi közösség két jelentős dokumentumot fogadott el 2015-ben: a Párizsi Klímamegállapodást és az Egyesült Nemzetek Szervezete 2030-ig szóló Agendáját, amely az SDG-eket (sustainable development goals – fenntartható fejlődési célok) foglalja magába. Ez utóbbi jól bizonyítja a Stiglitz-jelentés „GDP-n túli” üzenetét, amely beépült a nemzetközi politikai napirendbe. A fenntartható fejlődési célok megpróbálják átfogni a társadalmi és a gazdasági haladás sokrétű dimenzióit, beleértve a környezeti fenntarthatóságot is.

A fenntartható fejlődési célokkal és a gazdasági-társadalmi haladás mérésével foglalkozó fejezetben a szerzők amellet érvelnek, hogy az SDG-k kidolgozásához vezető folyamat rámutatott egyrészt a teljességre és alaposságra való törekvés, másrészt az egyértelműség szükségessége közötti feszültségre. Nyilvánvaló, hogy a részletesebb információk és a nagyobb adathalmazok dezaggregálása miatt teljesebb képet kapunk arról, hogy a valóságban mi történik. A SDG-ekkel kapcsolatos

napirend előmozdítása érdekében a nemzeti statisztikai hivataloknak megfelelő irányítási és pénzügyi forrásokkal kell rendelkezniük, hogy független és hiteles statisztikai adatokat tudjanak szolgáltatni, elősegítvén a nemzeti politikai párbeszédet és a számonkérhetőséget.

A globális és a nemzeti határokon túlmutató kérdések esetében, mint például a világban tapasztalható egyenlőtlenség és szegénység, az országok közötti mérési harmonizáció kulcsfontosságú. A nemzetközi szervezetek jelentős szerepet játszanak a harmonizáció támogatásában, amely kritikus a globális folyamatok értékelésében.

A Stiglitz-bizottság jelentésében nagy hangsúlyt kapott az egyenlőtlenség kérdése. Azt tapasztalták, hogy az egy főre jutó átlagjövedelem nőtt, a polgárok többsége mégis azt érezte, hogy csökkent. A bizottság megalakulásának egyik eredeti, Sarkozy elnök által is ösztönzött motívuma az volt, hogy a hivatalos indikátorok olyan képet mutattak, amely inkonzisztens volt az egyének percepciójával. A háztartási jövedelem, fogyasztás és vagyon mérését bemutató fejezet az ún. vertikális egyenlőtlenségek mérésével kapcsolatos kihívásokat veszi górcső alá. Ez a kérdés nemcsak a szociális igazságosság szempontjából fontos, hanem praktikus okai is vannak annak, hogy kellő figyelem vetüljön ezekre az egyenlőtlenségekre. A háztartási erőforrások elosztásában jelentkező egyenlőtlenségek a politikai viták előterébe kerültek az elmúlt években, egyrészt azért, mert szélsőségesekké váltak, másrészt pedig azért, mert a gazdasági, politikai és társadalmi költségek átláthatóbbak lettek.

A vertikális egyenlőtlenség nem veszi számításba a különböző társadalmi csoportok közötti rendszerszintű különbségeket, és figyelmen kívül hagyja a nem jövedelmi dimenziókat, azt feltételezve, hogy egy adott háztartásban minden egyes egyén átlagos jövedelemmel rendelkezik. A horizontális egyenlőtlenségeket bemutató fejezet azt tárja fel részletesebben, hogy milyen közös jellemzői vannak a jövedelmi és a nem jövedelmi dimenzióknak, a háztartáson belüli egyenlőtlenségeknek, valamint a nemek közötti vagyoni különbségeknek.

Az egyenlőtlenség egyik kulcsfontosságú vetületét a lehetőségekben fellelhető különbségek adják. A Stiglitz-bizottság jelentése már korábban rámutatott a jövedelmi és a vagyoni különbségek mérésének nehézségeire. Ezek fokozottabban igazak a lehetőségek egyenlőtlenségére. Az ezzel foglalkozó fejezet azt taglalja, hogy az egyének által örökölt körülmények (például nemek, etnikai hovatartozás, a szülők jövedelme és iskolázottsága) miképpen befolyásolják gazdasági esélyeiket, lehetőségeiket és teljesítményeiket.

A következő fejezet a nemzeti számlák elosztási oldalával kapcsolatos koncepciókat, forrásokat és módszereket veszi számba, amelyeket a kutatók a World Inequality Database (Globális Egyenlőtlenségi Adatbázis [*WID.world*]) és a DINA (Distributional National Account – jövedelemeloszlási nemzeti számla) kidolgozása-kor alkalmaztak. A fejezet szerzői azt hangsúlyozzák, hogy ezek a módszerek „töré-

kenyek”, kísérleti jellegűek és felülvizsgálatra szorulnak. Amennyiben még több ország csatlakozik az adatbázishoz, újabb tapasztalatok lesznek elérhetőek, és ezek fényében lehetséges lesz majd a módszerek finomítása és korszerűsítése. A DINA-projekt eredményei alapján a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenség dinamikáját is bemutatják a szerzők. A globális egyenlőtlenséget erőteljes és ellentmondásos folyamatok jellemzik. Szinte valamennyi országban megfigyelhető a legmagasabb jövedelmi és vagyoni szintek arányának emelkedése. A növekvő egyenlőtlenségek nagyságrendje az országok között jelentős mértékben eltér, azt feltételezve, hogy a különböző országspecifikus politikák és intézmények sokat nyomnak a latban. A feltörekvő országok magas GDP-növekedési rátái csökkentik az országok közötti egyenlőtlenségeket, de ez önmagában nem garantálja az országon belüli elfogadható egyenlőtlenségi szinteket, és nem biztosítja a globalizáció társadalmi fenntarthatóságát sem. A több és jobb adatokhoz való hozzáférés kritikus szerepet játszik a globális egyenlőtlenség dinamikájának nyomon követésében. Ezzel lehetővé válik mind a jelen, mind a jövő hatótényezőinek pontosabb megértése és a megfelelő politikai válaszok tervezése.

A Stiglitz-bizottság jelentésében megállapította, hogy a hagyományos mérési módszertant ki kell egészíteni a szubjektív jóllét mutatóival, amelyek rávilágítanak arra, hogy az emberek miképpen érzékelik saját jóllétüket. A szerzők rámutatnak a szubjektív jóllét mérésében rejlő lehetőségekre, amelyre úgy tekintenek, hogy az egy adott közösség egészségét fejezi ki. Növekvő egyetértés van abban, hogy a társadalmi haladás szélesebb értelemben vett mérésekor figyelembe kell venni azt, hogy az emberek az objektív körülmények közepette miként érzékelik saját életüket. Társadalmi szinten a szubjektív jólléti mérések erőteljes indikátorok, amelyek szélesebb körű problémákat jelezhetnek az emberek mindennapi életében. Az OECD 2013-ban irányelveket dolgozott ki a szubjektív jólléttel kapcsolatos adatok gyűjtésére, publikálására és elemzésére (OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being [OECD-irányelvek a szubjektív jóllét méréséről]). Ezek útmutatást adnak arra vonatkozóan, hogy miért fontos a szubjektív jóllét mérése a politikakészítés és az egyes intézkedések nyomon követésének szempontjából. A statisztikai hivatalok kritikus szerepet töltenek be e mérések előmozdításában. Az irányelvek bemutatják a legjobb megközelítéseket a szubjektív jóllét különböző dimenzióinak hiteles és konzisztens mérésére.

Az emberek gazdasági biztonsága vizsgált (objektív) és érzékelt (szubjektív) dimenziókkal egyaránt leírható. A szerzők arra emlékeztetik az olvasót, hogy már a 2008–2009-es pénzügyi válság előtt érzékelték a fejlett demokráciák polgárai és politikusai, hogy a gazdasági biztonság csökken.

A soron következő fejezet a fenntarthatóság mérését tekinti át. A komplex rendszerek elmélete jól kiegészíti a tőkealapú megközelítést, amely lehetővé teszi a különböző tőketípusok integrálását és a fenntarthatóságot meghatározó számos interak-

ció elemzését. A rendszermegközelítés jobban képes feltárni a termelési és a fogyasztási folyamatok fenntartható, biztonságos és reziliens (rugalmas alkalmazkodás) mértékét. A kockázatok és a reziliencia a komplex rendszerek fontos aspektusai. A pénzügyi válság káros következményei a pénzügyi szektoron kívül felerősítették az érdeklődést a fenntarthatóság és a rendszerkockázatok számszerűsítése iránt.

Az utolsó fejezet a bizalom és a társadalmi tőke kapcsolatával foglalkozik. Az egyének közötti és az intézmények iránti bizalom a gazdasági növekedés, a társadalmi kohézió, illetve a szubjektív jóllét meghatározó tényezői. Az emberek közötti bizalom magasabb szintjei országos szinten nagyobb egy főre jutó GDP-vel és kisebb mértékű jövedelmi egyenlőtlenséggel párosulnak. Az együttműködésen alapuló kapcsolatok befolyásolják az emberek egészségét és boldogságát. Az intézmények iránti bizalom fontos eleme a reziliens társadalomnak, és kritikus a hatékony politikák megvalósításában, mivel az állami programok, szabályozások és reformok nagymértékben függenek a polgárok együttműködésén és jogkövető magatartásán. A bizalomnak döntő szerepe van a politikai reformok végrehajtása, valamint bármely politikai rendszer legitimitációja és fenntarthatósága szempontjából.

Az OECD 2017-ben hozta nyilvánosságra a bizalom méréséről szó irányelveket (OECD Guidelines on Measuring Trust), ami fontos módszertani lépésnek tekinthető, és tartalmazza azokat a „prototípuskérdéseket”, amelyek egyaránt lefedik az egyének közötti és az intézményi bizalmat. Ezek a kérdések jól beilleszthetők a háztartásokkal foglalkozó felmérésekbe is.